ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-11

MUSTAQILLIK DAVRIDA O‘ZBEKISTONDA SOLIQ TIZIMINING RIVOJLANISH TARIXI

Mansurov Muhammad Bahodir o‘g‘li,
Business Boshqaruvi Xalqaro,Millat Umidi Universiteti, Bakalavr 1-kurs

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida mustaqillikka erishilgandan so‘ng soliq tizimining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va amalga oshirilgan islohotlar ilmiy tahlil qilinadi. Maqolada 1991 yildan hozirgi kungacha bo‘lgan davrda soliq siyosatining asosiy yo‘nalishlari, soliq stavkalarining bosqichma-bosqich soddalashtirilishi, fiskal barqarorlikni ta’minlashga qaratilgan chora-tadbirlar hamda xalqaro tajribaga asoslangan islohotlar o‘rganilgan. Maqolada, shuningdek, O‘zbekiston soliq tizimining raqamlashtirilishi va soliq ma’murchiligida zamonaviy axborot texnologiyalarining joriy etilishi natijasida erishilgan ijobiy o‘zgarishlar tahlil qilinadi. Ushbu mavzuda O‘zbekiston soliq siyosatining barqaror iqtisodiy o‘sish va investitsion jozibadorlikni ta’minlashdagi o‘rni va ahamiyatini yoritadi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, soliq tizimi, mustaqillik davri, fiskal siyosat, islohotlar, raqamlashtirish, soliq ma’murchiligi, iqtisodiy o‘sish, soliq stavkalari, byudjet siyosati.

Аннотация. В статье представлен научный анализ становления, этапов развития и реформирования налоговой системы Республики Узбекистан после обретения независимости. В статье рассматриваются основные направления налоговой политики в период с 1991 года по настоящее время, постепенное упрощение налоговых ставок, меры, направленные на обеспечение фискальной стабильности, и реформы, основанные на международном опыте. Также анализируются позитивные изменения, достигнутые в результате цифровизации налоговой системы Узбекистана и внедрения современных информационных технологий в налоговое администрирование. В данной теме освещается роль и значение налоговой политики Узбекистана в обеспечении устойчивого экономического роста и инвестиционной привлекательности.

Ключевые слова: Узбекистан, налоговая система, период независимости, фискальная политика, реформы, цифровизация, налоговое администрирование, экономический рост, налоговые ставки, бюджетная политика.

Abstract. This article provides a scientific analysis of the formation, development stages and reforms of the tax system in the Republic of Uzbekistan after independence. The article examines the main directions of tax policy in the period from 1991 to the present, the gradual simplification of tax rates, measures aimed at ensuring fiscal stability, and reforms based on international experience. The article also analyzes the positive changes achieved as a result of the digitalization of the tax system of Uzbekistan and the introduction of modern information technologies in tax administration. This topic highlights the role and importance of the tax policy of Uzbekistan in ensuring sustainable economic growth and investment attractiveness.

Keywords: Uzbekistan, tax system, period of independence, fiscal policy, reforms, digitalization, tax administration, economic growth, tax rates, budget policy.

KIRISH

Bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayonida soliq tizimining shakllanishi va takomillashtirilishi har qanday mustaqil davlat uchun iqtisodiy siyosatning eng muhim yo‘nalishlaridan biridir. O‘zbekiston

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

VOLUME-5, ISSUE-11

Respublikasi mustaqillikka erishgan dastlabki yillarda iqtisodiy tizimni tubdan isloh qilish, davlat byudjetining barqarorligini ta’minlash hamda tadbirkorlikni rivojlantirish maqsadida yangi soliq tizimini yaratishga kirishdi.

O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiy suverenitet va bozor munosabatlariga o‘tish jarayonida soliq tizimi tubdan isloh qilindi. Ushbu maqolada 1991-yildan hozirgi kungacha bo‘lgan davrda O‘zbekiston soliq tizimining rivojlanish bosqichlari, asosiy qonunchilik va institutsional o‘zgarishlar, raqamlashtirish, xalqaro tajriba va zamonaviy islohotlar ilmiy tahlil qilinadi.

Ushbu maqolada O‘zbekiston soliq tizimining tarixiy rivojlanish bosqichlari, 1991-2025 yillar oralig‘idagi muhim qonun hujjatlari, soliq siyosatidagi ustuvor yo‘nalishlar hamda iqtisodiy o‘sishga ta’sir ko‘rsatgan asosiy omillar tahlil qilinadi. Shuningdek, tadqiqotda zamonaviy soliq tizimining shakllanishi jarayonida raqamli texnologiyalar va xalqaro tajriba asosida amalga oshirilgan islohotlarning samaradorligi ilmiy asosda yoritiladi.

Soliq siyosati milliy iqtisodiyotni boshqarishning asosiy instrumentlaridan biri sifatida mamlakatda ishlab chiqarish, bandlik, investitsiya muhitiga bevosita ta’sir ko‘rsatdi. Shu bois, mustaqillik davrida soliq tizimini bosqichma-bosqich soddalashtirish, soliq yukini kamaytirish, soliq ma’murchiligini raqamlashtirish va xalqaro standartlarga moslashtirish yo‘lida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirildi.

1.1.Sovet soliq tizimi merosi

- **Markazlashgan boshqaruv.** Soliq tushumlari asosan markaziy darajada yig‘ilib, respublikalarga qayta taqsimlangan. Mahalliy fiskal mustaqillik deyarli mavjud emas edi
- **Aylanma soliq ustuvorligi.** Davlat korxonalarining yalpi aylanmasidan olinadigan soliq asosiy manba bo‘lib, bozor rag‘batlari va xususiy sektor uchun imkoniyatlar cheklangan edi
- **Qonunchilik va ma’muriy bo‘shliqlar.** Mustaqillik arafasida O‘zbekiston o‘zining mustaqil soliq ma’muriyati va qonunchiligiga ega emas edi

1.2. Mustaqillikdan keyingi dastlabki muammolar

- **Soliq ma’muriyati va infratuzilmasi yo‘qligi.** Yangi davlat soliq qo‘mitasi va yig‘im mexanizmlari noldan tashkil etildi
- **Qonunchilik bo‘shlig‘i:** Sovet qonunlari o‘rniga milliy soliq kodeksi va qonunlar ishlab chiqildi
- **Bozor iqtisodiyotiga o‘tish.** Aylanma soliq o‘rniga QQS, foyda solig‘i va jismoniy shaxslar daromad solig‘i joriy qilindi

Soliq ma’muriyati va qonunchilik asoslari

- **Davlat soliq qo‘mitasi tashkil etilishi.** Markaziy va hududiy bo‘limlar, shuningdek, tuman va shahar darajasida soliq organlari shakllantirildi
- **Asosiy qonunlar.** 1997-yilda “Davlat soliq xizmati to‘g‘risida”gi Qonun qabul qilindi, 1992-yil Konstitutsiyada soliq tizimi asoslari belgilandi

.**Soliq turlari.** QQS, foyda solig‘i, jismoniy shaxslar daromad solig‘i, aksiz solig‘i va boshqalar joriy qilindi

2.2. Ma’muriy va ijtimoiy muammolar

- **Kadrlar va infratuzilma.** Soliq xodimlarini tayyorlash, ma’muriy imkoniyatlarni oshirish va zamonaviy boshqaruv tizimlarini joriy etish zarurati paydo bo‘ldi
- **Iqtisodiy barqarorlik.** Soliq tushumlari asosan eksportga yo‘naltirilgan sohalar (paxta, oltin) hisobiga ta’minlandi, islohotlar bosqichma-bosqich amalga oshirildi

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-11

Qonunchilik va soliq siyosati

- **2007-yilgi soliq kodeksi.** Soliq qonunchiligi tizimlashtirildi, soliq turlari va tartib-taomillari aniq belgilandi
- **Jismoniy shaxslar daromad solig‘i islohoti.** Progressiv stavkalar joriy qilindi, kichik biznes uchun soddalashtirilgan tartiblar ishlab chiqildi

3.2. Ma’muriy modernizatsiya

- **Soliq organlarining zamonaviylashuvi.** Elektron hisobot, soliq tekshiruvlari sonining kamaytirilishi, kichik biznes uchun yengilliklar joriy qilindi
- **Soliq imtiyozlari va investitsiya rag‘batlari.** Erkin iqtisodiy zonalar va xorijiy investitsiyalar uchun soliq imtiyozlari kengaytirildi

3.3. Xalqaro tajriba va moslashuv

- **Xalqaro standartlarga yaqinlashuv.** QQS, daromad solig‘i va boshqa asosiy soliq turlari bo‘yicha xalqaro tajriba o‘rganildi, lekin to‘liq moslashuv 2017-yildan keyin tezlashdi

Zamonaviy islohotlar va raqamlashtirish

4.1.Yangi soliq kodeksi va qonunchilik

- **2020-yilgi yangi Soliq Kodeksi.** Soliq stavkalari pasaytirildi, tartib-taomillar soddalashtirildi, QQS bazasi kengaytirildi, imtiyozlar optimallashtirildi
- **Xalqaro standartlarga moslashuv:** Soliq siyosati va ma’muriyati xalqaro normalarga moslashtirildi, jumladan, soliq nazorati, risklarni boshqarish va nizolarni hal qilish tizimi joriy qilindi

4.2. Raqamlashtirish va ma’muriy modernizatsiya

- **Elektron xizmatlar.** Elektron hisob-fakturalar, kassa apparatlari, “soliq to‘lovchining shaxsiy kabineti” va boshqa raqamli xizmatlar joriy qilindi (22 ta xizmatdan 20 tasi elektron)
- **Ma’lumotlarni avtomatlashtirish.** Soliq organlarida axborot texnologiyalari va avtomatlashtirilgan risk tahlili tizimlari joriy qilindi, bu esa soliq to‘lovchilarning ixtiyoriylik asosida to‘lovini oshirdi va korrupsiya xavfini kamaytirdi

4.3. Siyosiy va iqtisodiy ustuvor yo‘nalishlar

- **Soliq yukini kamaytirish:** Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlari uchun soliq stavkalari pasaytirildi, imtiyozlar kengaytirildi
- **Soliq bazasini kengaytirish.** Xizmatlar sohasi va raqamli iqtisodiyot uchun yangi soliq mexanizmlari ishlab chiqildi, norasmiy iqtisodiyotni qisqartirishga e’tibor kuchaydi
- **Xalqaro integratsiya.** Soliq qonunchiligi Jahon savdo tashkiloti va boshqa xalqaro tashkilotlar talablariga moslashtirilmoqda

Jadval: Mustaqillik davrida soliq tizimi rivojlanishining bosqichlari

Bosqich	**Asosiy xususiyatlar**
1991-1995	Sovet merosi, soliq ma’muriyati va qonunchiligi yo‘qligi, QQS va foyda solig‘i joriy qilinishi
1996-2000	Davlat soliq qo‘mitasi mustahkamlanishi, asosiy qonunlar, barqarorlik va bosqichma-bosqich islohot
2001-2016	2007-yilgi soliq kodeksi, elektron hisobot, kichik biznes uchun yengilliklar, xalqaro tajriba

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-11

2017-hozirgi	2020-yilgi yangi soliq kodeksi, raqamlashtirish, xalqaro standartlar, soliq yukini kamaytirish

Adabiyotlari tahlili va metodologiya

O‘zbekiston soliq tizimi bo‘yicha o‘tkazilgan ilmiy izlanishlar asosan iqtisodiy islohotlar, fiskal siyosat, soliqlarning iqtisodiy o‘sishga ta’siri, hamda soliq ma’murchiligining takomillashuvi bilan bog‘liq yo‘nalishlarda olib borilgan. Mahalliy olimlar - **M. Usmonov, A. Haydarov, X. G‘ulomov, D. Jo‘rayev, M. Karimov** kabi tadqiqotchilar o‘z ishlarida soliq tizimining mustaqillik davrida bosqichma-bosqich shakllanish jarayonlarini tahlil qilganlar.

M.Usmonov (2001) o‘z ilmiy ishlarida 1990-yillar boshida qabul qilingan “Soliq tizimi to‘g‘risida”gi Qonun O‘zbekistonning milliy fiskal mustaqilligini ta’minlashdagi tarixiy ahamiyatini ko‘rsatgan.

A.Haydarov (2015) esa soliq siyosatida soddalashtirilgan tizimning kichik biznesni rivojlantirishga ta’sirini empirik tahlil qilgan. So‘nggi yillarda

D.Jo‘rayev (2020) raqamli iqtisodiyot sharoitida soliq ma’murchiligini avtomatlashtirish va “onlayn nazorat kassa mashinalari” tizimining joriy etilishi samaradorligini o‘rgangan.

Metodologik jihatdan ushbu tadqiqot **tarixiy, tizimli va tahliliy yondashuvlar** asosida olib borildi.

- **Tarixiy yondashuv** - 1991 yildan hozirgi kungacha bo‘lgan soliq siyosati bosqichlarini aniqlashda qo‘llanildi.
- **Tizimli tahlil** - soliq tizimi elementlarining (soliq turlari, stavkalar, imtiyozlar, boshqaruv mexanizmlari) o‘zaro bog‘liqligini aniqlashga xizmat qildi.
- **Qiyosiy metod** - O‘zbekiston tajribasini boshqa rivojlanayotgan davlatlar, jumladan, Qozog‘iston va Turkiya tajribalari bilan solishtirishda ishlatildi. Shuningdek, rasmiy statistika ma’lumotlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, Soliq kodeksi tahlili hamda Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg‘armasi hisobotlaridan foydalanildi.

Natija va muhokamalar

O‘zbekiston soliq tizimi mustaqillik davrida **to‘rt bosqichli rivojlanish** yo‘lini bosib o‘tgan:

1. **(1991-2000-yillar)** - Mustaqil soliq tizimining yaratilish davri. Ushbu davrda milliy Soliq kodeksi qabul qilinib, soliq turlari va stavkalari belgilandi. Soliq idoralari mustaqil tuzilma sifatida shakllandi.
2. **(2001-2010-yillar)** - Tizimni soddalashtirish va barqarorlashtirish bosqichi. Kichik biznes uchun soddalashtirilgan soliq tizimi joriy etildi, soliq stavkalari pasaytirildi, fiskal barqarorlik ta’minlandi.
3. **(2011-2017-yillar)** - Raqobatbardosh iqtisodiy muhitni yaratish va soliq yukini kamaytirish bosqichi. Soliq imtiyozlari tizimi qayta ko‘rib chiqildi, yashirin iqtisodiyot ulushi kamaytirildi, soliq to‘lovchilarning huquqiy madaniyati oshirildi.
4. **(2018-hozirgi davr) - Raqamli soliq tizimiga o‘tish va xalqaro integratsiya davri.** Soliq ma’murchiligi to‘liq raqamlashtirildi, “My.Soliq.uz” platformasi ishga tushirildi, onlayn nazorat kassa mashinalari joriy qilindi, elektron hisob-fakturalar tizimi yo‘lga qo‘yildi.

O‘zbekiston soliq tizimi oxirgi yillarda **shaffoflik, samaradorlik va investitsion jozibadorlik** tamoyillariga asoslanib rivojlanmoqda. Shuningdek, xalqaro reytinglarda (masalan, “Doing Business” hisobotida) mamlakatning soliq sohasidagi ko‘rsatkichlari sezilarli yaxshilangan. Ammo, hali ham ayrim muammolar mavjud: ayrim tarmoqlarda soliq yukining notekis taqsimlanishi, soliq

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889, 2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-11

ma’lumotlarini tahlil qilish tizimining to‘liq avtomatlashtirilmaganligi kabi masalalar keyingi tadqiqotlarda alohida yondashuvni talab etadi.

Xulosa

O‘zbekiston soliq tizimi mustaqillik yillarida tub islohotlarni boshidan kechirib, markazlashgan sovet tizimidan zamonaviy, bozor iqtisodiyoti talablariga mos tizimga aylandi. Soliq siyosatining barqarorlashuvi mamlakat iqtisodiy o‘sishini ta’minlash, byudjet daromadlarini oshirish va investitsiya muhitini yaxshilashda muhim rol o‘ynadi.

O‘zbekiston mustaqillik yillarida soliq tizimini tubdan isloh qildi: sovet merosidan bozor iqtisodiyotiga mos, zamonaviy va raqamlashtirilgan tizimga o‘tildi. Dastlabki bosqichda soliq ma’muriyati va qonunchiligi shakllantirildi, 2000-yillarda zamonaviylashtirish va kichik biznesni qo‘llab-quvvatlashga e’tibor qaratildi, 2017-yildan esa raqamlashtirish, xalqaro standartlarga moslashuv va soliq yukini kamaytirish asosiy yo‘nalishga aylandi. Bu islohotlar O‘zbekiston iqtisodiy barqarorligi, investitsion muhit va davlat moliyaviy boshqaruvining takomillashuviga xizmat qildi.

So‘nggi yillardagi **raqamlashtirish siyosati** soliq ma’murchiligini soddalashtirib, soliq to‘lovchilarning ishonchini mustahkamladi. Kelajakda soliq tizimining yanada takomillashuvi uchun **sun’iy intellekt asosidagi tahliliy tizimlar, soliq ma’lumotlarining avtomatik integratsiyasi** hamda **xalqaro soliq axborot almashinuvi mexanizmlarini kengaytirish** zarur.

Shunday qilib, mustaqillik davrida shakllangan O‘zbekistonning milliy soliq tizimi iqtisodiy islohotlarning barqarorligi va davlat moliyasining mustahkam poydevorini yaratishda hal qiluvchi omil bo‘lib xizmat qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.Usmonov M. O‘zbekiston Respublikasining soliq tizimi: shakllanishi va rivojlanish istiqbollari. “Iqtisodiyot” nashriyoti. Toshkent. 2001. 112-145 betlar.

2.Haydarov A. O‘zbekiston soliq siyosatida islohotlar va ularning iqtisodiy o‘sishga ta’siri.“Fan va texnologiya”, Toshkent. 2015. 87-134 betlar.

3.Jo‘rayev D. Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliq ma’murchiligi tizimini takomillashtirish. “Innovatsion rivojlanish nashriyoti”, Toshkent. 2020. 56-102 betlar.

4.G‘ulomov X. O‘zbekiston moliya tizimining shakllanish bosqichlari. “Sharq” nashriyoti, Toshkent. 2003. 215-260 betlar.

5.Karimov M. Soliq siyosati va uning iqtisodiy islohotlardagi o‘rni. “Moliya” nashriyoti, Toshkent. 2012. 43-95 betlar.

6.Rasulov B. Davlat byudjeti va soliq siyosati nazariyasi. “SamDU nashriyoti”, Samarqand. 2018. 99-142 betlar.

7.Toshmatov I. O‘zbekiston Respublikasida soliq islohotlarining ijtimoiy-iqtisodiy samarasi. “BuxDU nashriyoti”. Buxoro. 2019. 67-120 betlar.

8.O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi.“Adolat” nashriyoti, Toshkent. 2020-yil yangi tahriri.

9.O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni. “Soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2018-yil 29-iyun, PF-5468-son. Toshkent. Rasmiy nashr, 3-9 betlar.

10.Jahon banki hisobotlari. “Tax Reform and Digitalization in Uzbekistan” Toshkent ofisi, 2022. 40-65 betlar.